

Zwarte Ibissen in Nederland: merken we iets van de toename in Zuid-Europa?

De Zwarte Ibis met ring Vo2 liet goed zien welke omzwervingen de vogels maken (zie tekst blz. 173-174); hier gefotografeerd op 10 september 2011 in de Bantpolder bij het Lauwersmeer. *Glossy Ibis with ring Vo2 was observed in several countries and here photographed in the Lauwersmeer area.* (foto: Martijn Bunskoek).

De enige in Nederland voorkomende donkere ibis heet dan wel 'zwart', maar de Engelse (*Glossy Ibis*), Franse (*Ibis Falcinelle*) en wetenschappelijke soortnamen (*Plegadis falcinellus*), die 'glanzende ibis' betekenen, geven eigenlijk een veel mooiere omschrijving van adulte vogels. Deze hebben immers een wijnrode en groene glans op de bovendelen. De soortnaam die in ons land in de 19^e eeuw gebruikt werd, 'Glans-ibis', sluit daar mooi op aan. Ook in die tijd werd deze opvallende soort al af en toe in ons land opgemerkt door ornithologen en jagers. Hoe ontwikkelt het voorkomen zich nu in Zuidwest-Europa een spectaculaire populatietoename plaatsvindt?

Arjan Boele & Erik van Winden

Zwarte Ibissen werden in ons land lange tijd beschouwd als dwaalgast. Waarnemingen werden tot en met 1999 beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Daarna werd de soort wegens een te talrijk optreden afgevoerd van de CDNA-lijst en wordt het voorkomen onder meer gevolgd met het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels (BSP) van Sovon Vogelonderzoek Nederland. De stijging van het aantal waarnemingen die ten grondslag lag aan het CDNA-besluit had van doen met de toename in het aantal vogelwaarnemers in Nederland, maar meer recent waarschijnlijk ook met een toenemende Zuid-Europese broedpopulatie. In deze bijdrage geven we een overzicht van het voorkomen in ons land.

VIJF DATABASES

Om het voorkomen van Zwarte Ibissen te schetsen zijn verschillende databases gebruikt: BSP (1989-2011), Waarneming.nl (2005-11, met aanvullingen uit eerdere jaren), de Atlas van de

Nederlandse Vogels (1978-1983; SOVON 1987) en Avifauna van Nederland 1 (van den Berg & Bosman 2001, met alle door de CDNA aanvaarde gevallen, 1867-1999). Daarnaast is een bestand gebruikt met alle uit Nederland afkomstige Zwarte Ibiszen die in Nederlandse collecties zijn opgenomen (overzicht R. Vlek & J. Jansen, juni 2012). Het gaat om 32 vogels waarvan minstens 23 uit de eerste helft van de 20e eeuw. De meeste vogels bevinden zich in de collecties van het Zoologisch Museum Amsterdam (13) en het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis (9). Drie gevallen (vier vogels) uit dit overzicht uit de eerste helft van de 19e eeuw zijn niet gebruikt voor dit artikel (twee vogels uit 1812, één ca. 1825 en één uit 1842). Na aftrek van dubbele meldingen bleven 217 waarnemingen van 311 vogels over uit 1867-2011 (maar zie opmerkingen bij individueel herkenbare vogels hieronder).

De database is zeker onvolledig voor de 19e en het begin van de 20e eeuw. Zo schreef Van Bemmelen (1879) over het voorkomen tot 1867: "*Sedert het jaar 1812 waren mij slechts zeven inlandsche voorwerpen bekend*", waarvan er dus geen enkele door de CDNA is aanvaard. De meeste gevallen uit de 19^e en begin 20^e eeuw betreffen verzamelde (geschoten) vogels die eind 20^e eeuw nog aanwezig waren in een museum. Veel historische veldwaarnemingen zijn nooit ingediend, laat staan aanvaard, en daarmee ook niet in onze uitwerking meegenomen. Een fraai voorbeeld van een waarschijnlijke Zwarte Ibis uit deze periode is beschreven door Eykman (1912): "*October 1910 vertelde een boer uit Vreeswijk (nu Nieuwegein U) mij, dat hij kortgeleden een geheel 'zwarte wulp' geschoten .. en opgegeten had*". Een (overigens aanvaarde) eerstejaars vogel die in september 1926 bij Nederweert L werd geschoten, belandde eveneens in de pan (Hens 1932). Ook in latere jaren kwamen relatief veel waarnemingen niet terecht bij de CDNA (voorbeelden in Van den Berg & Bosman 2001). In dit artikel zijn waarnemingen vanaf 1867 uit het BSP, Waarneming.nl, de Atlas van de Nederlandse Vogels en het overzicht van collecties in Nederland die aanvullend zijn op de gegevens van de CDNA, eveneens verwerkt. Het gaat tot en met 1999 in totaal om 29 waarnemingen die voor zover bekend nooit zijn ingediend, uit 1966 (1 waarneming), de jaren zeventig (5), tachtig (6) en negentig (17). Gevallen waarvan bekend is dat ze door de CDNA zijn afgewezen zijn niet opgenomen.

Omdat waarnemingen van deze aansprekende soort goed worden doorgegeven, geeft de analyse waarschijnlijk een vrij goede afspiegeling van het voorkomen in de recentere decennia. Een Zwarte Ibis is in principe eenvoudig te herkennen, ware het niet dat er enkele soorten 'zwarte' ibissen in gevangenschap worden gehouden die wel eens vrij vliegend in ons land zijn gezien, zoals de Hadada-ibis *Bostrychia hagedash* uit Afrika en de Zuidamerikaanse Puna-ibis *P. ridgwayi*.

OPMERKELIJKE TOENAME IN ZUID-EUROPA

Van de 26 soorten ibissen heeft de Zwarte Ibis het grootste verspreidingsgebied. Het omvat oostelijk Noord- en Midden-Amerika, Zuid- en Zuidoost-Europa, het Midden-Oosten, Afrika, Zuidelijk Azië en Australië (del Hoyo *et al.* 1992). Sterke jaarlijkse lokale populatiefluctuaties, veelal gestuurd door wisselende waterstanden, zijn normaal voor deze soort (del Hoyo *et al.* 1992, Santoro *et al.* 2010). Desondanks is in Europa een afname op de lange termijn onmiskenbaar. In de loop van de 20^e eeuw verdween de soort als broedvogel uit grote delen. Rond 1990 was hij vrijwel geheel teruggedrongen tot de landen rond de Zwarte Zee, met de grootste aantallen in Rusland (6500-8000 paren) en Oekraïne (5500-7000). De afname, veroorzaakt door biotoopvernietiging, watervervuiling, verstoring en vervolging, voltrok zich vaak in korte tijd. Zo waren in de Donau-delta in Roemenië van de 12 000 paren in 1976-77 in 1995 nog maximaal 2000 over. Het voorkomen in Zuid- en Zuidwest-Europa bleef in de jaren negentig van de 20^e eeuw beperkt tot incidentele broedgevallen in Italië, Frankrijk en Spanje (Hagemeijer & Blair 1997). Sindsdien is de soort hier echter met een opmars bezig.

Na onregelmatige broedgevallen in Frankrijk (vijf jaren in 1961-1998) vestigde de soort zich in de Camargue in 2005 (mogelijk) of 2006 (14 paren en 45 uitgevlogen jongen) met in 2007 en 2008 al 45 resp. 96 paren (in beide jaren 117 uitgevlogen jongen). De populatie groeide zeer snel, met 254 paren verdeeld over acht kolonies in 2009 en 473 paren in zes kolonies in 2010 (Kayser & Petit 2009, de Seynes 2011). In 2011 werden 518 paren geteld waarvan 382 in één kolonie bij Scamandre (Dubois *et al.* 2012) en werd het eerste broedgeval in West-Frankrijk vastgesteld op het Lac de Grand Lieu ten zuidwesten van Nantes, in een gemengde kolonie van Heilige Ibiszen *Threskiornis aethiopicus*, Lepelaars, *Platalea leucorodia*, Kleine en Grote Zilverreigers *Egretta garzetta* en Casmerodius *albus*, Blauwe Reigers *Ardea cinerea* en Koereigers *Bubulcus ibis* (Reeber 2011). Nieuw was in 2011 eveneens de vestiging van een paar bij Duhort-Bachen, Landes, Zuid-Frankrijk (één uitgevlogen jong, Dubois *et al.* 2012).

In Spanje waren de ontwikkelingen eveneens spectaculair. Na vestiging als regelmatige broedvogel in de jaren negentig namen de aantallen broedparen toe tot 370-400 in 2002, meer dan 1000 in 2006 en meer dan 3000 in 2009 (Marion & Marion 2011, Santoro *et al.* 2010, de Seynes 2011).

Illustratief is de ontwikkeling in de Doñana, Zuid-Spanje waar de soort als broedvogel verdween in 1909 (eind 19^e eeuw broedend in "*kleine aantallen*") waarschijnlijk door menselijk toedoen (habitatverlies, jacht en/of andere bronnen van verstoring). In de 20^e eeuw werden nog slechts sporadisch broedpogingen vastgesteld met o.a. enkele mislukte broedgevallen begin jaren negentig. Na een periode van ernstige droogte (1991-95) vestigde de soort zich in 1996, een nat jaar (zeven paren). Sindsdien groeide de populatie

spectaculair tot 3643 paren in 2007 (gevolgd door een beperkte afname in 2008). In extreem droge jaren (1999, 2005) kwam er echter vrijwel geen enkel paar tot broeden in het gebied. Een groot deel van de Zwarte Ibissen in de Doñana broedt in een 50 ha groot gebied bestaande uit drie aangelegde meertjes (Lucio de la Fao), en dan specifiek in één van de deze meertjes pal naast een bezoekerscentrum waar tot en met 2008 maximaal 1900 paren werden geteld (2007). In het meertje, dat in 1981 is aangelegd, is relatief veel geschikt broedbiotoop aanwezig op korte afstand van uitgestrekte foerageergebieden. De meeste ibissen in de Doñana bouwen grondnesten, slechts een klein deel broedt er in bomen en struiken. De aanleg van de meertjes, versterkt door beheer elders in de Doñana (o.a. het met hekken afsluiten van kolonies om overbegrazing door koeien en predatie door Wilde Zwijnen *Sus scrofa* te voorkomen), blijkt een stimulans geweest te zijn voor de Zwarte Ibis (Santoro *et al.* 2010; S. Santoro pers. med.). De hoge reproductie van de Zwarte Ibissen in de Doñana wordt gezien als motor achter de vestiging en toename in Frankrijk en Algerije (Santoro *et al.* 2010). Geringde broedvogels in de Camargue bleken afkomstig uit zowel de Doñana als de Ebrodelta in het noordoosten van Spanje (Kayser & Petit 2009).

Ringaflezingen tonen aan dat veel Zwarte Ibissen uit de Doñana in de regio zelf overwinteren (Santoro *et al.* 2010) en het is er nu mogelijk om buiten het broedseizoen duizenden

Zwarte Ibissen te zien, zoals een telling van 4250 exemplaren op 18 november 2007 nabij Brazo del Este aantoonde (van den Berg & Haas 2007).

HERKOMST VAN NEDERLANDSE VOGELS

Ringaflezingen geven een mooi beeld van de herkomst van Zwarte Ibissen die in Noordwest-Europa opduiken. Twee oude ringterugmeldingen betreffen vogels die kort na elkaar werden geschoten bij Oostvoorne ZH en Breda NB (9 en 11 september 1926, gegevens Vogeltrekstation). De vogels waren beide op 15 juni 1926 als nestjong geringd in Kisbalaton, nabij Vörs, Hongarije. In dit gebied broedden in 1926 ca. 1000 paren Zwarte Ibissen. Na 1926 namen de aantallen er overigens snel af en tussen 1953 en 1972 kwam de soort er niet meer tot broeden (Bezzel 1982) om daarna weer terug te keren in de regio (Hagemeijer & Blair 1997).

Een vogel voorzien van een kleurring en een metalen Spaanse ring werd op 28 december 2009 dood gevonden bij Hoofddorp in de Haarlemmermeer NH (ringgegevens nog niet beschikbaar, Vogeltrekstation). Een mooi voorbeeld van wat mogelijk is met kleurringen geeft een vogel die in 2010 in Tarragona, Oost-Spanje van een witte kleurring (Vo2) werd voorzien. Deze ibis werd in 2011 afgelezen in achtereenvolgens Duitsland (maart en april), Litouwen

Deel van de Zwarte Ibis-kolonie nabij het bezoekerscentrum in Lucio de la Fao in de Coto Doñana, Zuid-Spanje, 4 mei 2007. Part of the colony of Glossy Ibis in Coto Doñana, Spain.

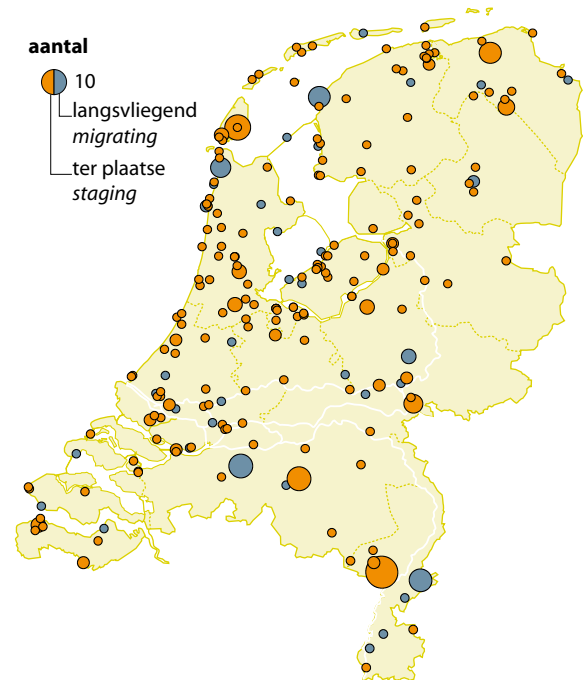
Manuel Mañéz (EBD-CSIC)

(mei) en Noord-Nederland (juli-september). Hij pleisterde in Nederland achtereenvolgens op Schiermonnikoog Fr (11 juli), de Workumerwaard Fr (3-12 augustus), Texel NH (14-18 augustus), opnieuw de Workumerwaard (21-23 augustus) en Texel (24 augustus), en tenslotte in de Lauwersmeer Fr (1-14 september) (Slaterus & van der Spek 2011a,b). Dit geeft tevens aan hoe moeilijk het is om het aantal verschillende exemplaren te bepalen dat is betrokken bij waarnemingen van een opvallende vogel als de Zwarte Ibis! Ook een naar het zuiden vliegende (ongeringde) vogel op 21 oktober 2011 werd op verschillende plekken gezien: Katwijk ZH, Den Haag ZH, Monster ZH en Koudekerksche Inlaag Z (invallend, Slaterus & van der Spek 2011b). Eén van de twee Zwarte Ibissen die op 30 april 2012 op Vliegveld Valkenburg ZH pleisterden droeg eveneens een witte kleurring, maar deze kon niet worden afgelezen.

In Groot-Brittannië en Ierland worden de laatste jaren veel Zwarte Ibissen gemeld. Tijdens een influx in april-mei 2007 werden o.a. groepen van 17, 7 en 6 vogels gezien, een novum (van den Berg 2007). In 2008 werd er de eerste ring afgelezen bij een vogel die in januari-maart verbleef in zowel Ierland als Engeland (geringd in 2006 in Spanje). In september 2009 werden meer dan 50 Zwarte Ibissen gezien, een record. Hieronder bevond zich een groep van 12 in Ierland (waarvan twee vogels geringd), later aangevuld tot 25 exemplaren in Wales (waarbij nog twee extra vogels met een ring). Alle vier vogels waren enkele maanden eerder in Zuid-Spanje geringd (van den Berg & Haas 2009a,b) en één van deze vier dook in december op in Duitsland. Eind september 2009 werden in Engeland twee andere geringde vogels samen gezien waarvan er één uit Spanje kwam en de andere uit de Camargue (<http://btoringing.blogspot.co.uk>). Een fraaie verplaatsing laten ook twee volwassen en twee vogels in tweede kalenderjaar zien die in februari-maart 2012 op enkele plekken in Engeland verbleven. Eén van de jonge vogels droeg een Spaanse witte kleurring (01N1). Na de laatste waarneming van het groepje in de ochtend van 27 maart bij Cantley, Norfolk, werden de vogels de volgende middag 600 km oostelijker gefotografeerd in Braunschweig, Nedersaksen, Duitsland waar ze ook de 29e verbleven (<http://btoringing.blogspot.co.uk>). Als de vogels in een rechte lijn gevlogen hebben zijn ze ons land ongeveer ter hoogte van de Oostvaardersplassen gepasseerd. Dat sommige Spaanse vogels extreem reislustig zijn blijkt helemaal uit een terugmelding van een op 3 juni 2006 in de Doñana, Spanje geringde vogel (6PW) die op 15 juli 2008 werd gefotografeerd in Trinidad en Tobago, op 6000 km afstand (<http://btoringing.blogspot.co.uk>)!

VERSPREIDING, AANTALLEN EN VERBLIJFSDUUR IN NEDERLAND

Zwarte Ibissen zijn in alle provincies gemeld (figuur 1). Het zwaartepunt ligt echter in het westen en noorden van het

Figuur 1. Zwarte Ibis, verspreiding in 1867-2011, met onderscheid tussen trekkers en pleisteraars. Bij pleisterende vogels is de locatie van eerste waarneming weergegeven. *Glossy Ibis, distribution of staging and migrating birds in 1867-2011. For staying birds, only the location of the first observation is given.*

land: Noord-Holland (71 vogels ofwel 22% van de exemplaren), Friesland (39) en Zuid-Holland (36). De soort is veel zeldzamer in Flevoland, Drenthe, Overijssel en Utrecht (7-17 vogels). De overgrote meerderheid van de waarnemingen betreft pleisteraars. Overtrekkende vogels zijn gemeld uit alle provincies behalve Overijssel. Groepjes Zwarte Ibissen zijn zeldzaam: in 186 van de 217 gevallen ging het om een solitaire vogel (86%). Er zijn 14 waarnemingen bekend van duo's, zeven maal werden drie vogels samen gezien en acht keer een groepje van vier tot acht vogels. Zeer bijzonder zijn de groepen van 10 (eerstejaars) exemplaren op 24 september 1994 op Texel NH en (minimaal) 14 exemplaren in oktober-november 1932 in de omgeving van Stamproy bij Weert L. Als tijdsbeeld kan worden vermeld dat van de laatste groep zeker negen vogels in België werden doodgeschoten, waarvan er acht werden opgezet (foto in Hustings *et al.* 2006).

Zwarte Ibissen blijven geregeld langdurig pleisteren. Dertig vogels hielden het meer dan 20 dagen vol, bij 19 waarnemingen verbleven de vogels 10-20 dagen, in 16 gevallen 5-10 dagen en in 17 gevallen 2-4 dagen. In de overige 135 gevallen (62%), waarbij 39 waarnemingen van trekkende exemplaren of groepjes, bleef het bij één dag. Een aanvankelijk onvolwassen exemplaar in de Zijpe- en Hazepolder NH en directe omgeving spant de kroon en verbleef hier meer dan drie jaar, van 28 oktober 1999 tot 18 januari 2003. Een vogel in en

nabij de Anna Paulownapolder NH hield het meer dan twee jaar vol (6 december 2004 - 18 april 2007).

Van 31 dode vogels, waarvan 24 daterend uit de eerste helft van de 20^e eeuw, werd het geslacht bepaald; het ging om 20 mannetjes en 11 vrouwtjes (van den Berg & Bosman 2001; R. Vlek & J. Jansen).

VERSCHUIVEND SEIZOENSPATROON?

De meeste Zwarte Ibissen worden in het najaar gezien (figuur 2). De 'najaarspiek' lijkt opvallend vervroegd te zijn in de loop van de tijd. Tot en met 1988 werden de meeste vogels gezien in oktober-november (mediane datum over juli-december: 25 oktober), in 1989-2001 was dat september-oktober (mediaan 8 oktober) en sinds 2002 augustus-september (mediaan 12 september). 'Voorjaarswaarnemingen' (januari tot en met juni) waren in de eerste periode zeldzaam (zie ook figuur 4). Vanaf 1989 (en in beide onderscheiden perioden) is er echter een kleine voorjaarspiek herkenbaar in april-juni. Tot 1989 werd 12% van de Zwarte Ibissen gezien in april-juni (tegen 26% in 1989-2011) en 52% in oktober-november (25% in 1989-2011).

Bij ongeveer de helft van de vogels is de leeftijd vermeld. In de maanden september-april (113 vogels) is het aandeel adulten vrij constant (gemiddeld 57%). In de periode mei-augustus (50 vogels) is 86% als adult de boeken ingegaan.

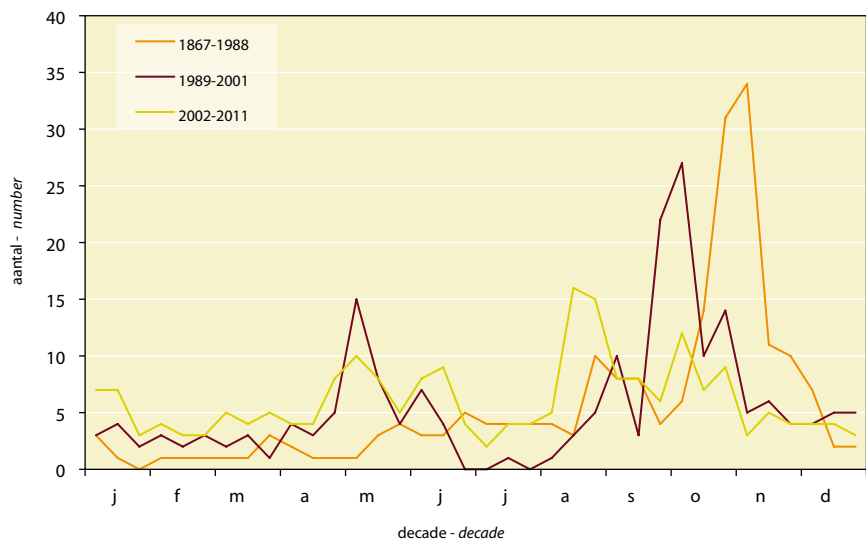
OPWAARTSE TREND

In de eerste helft van de 20^e eeuw vallen de jaren 1909 en 1932 op, die beide 16 vogels opleverden (figuur 3). In 1909 werden negen waarnemingen bekend, waaronder vijf vogels op 15 november bij Pannerden GI en drie duo's. Uit 1932

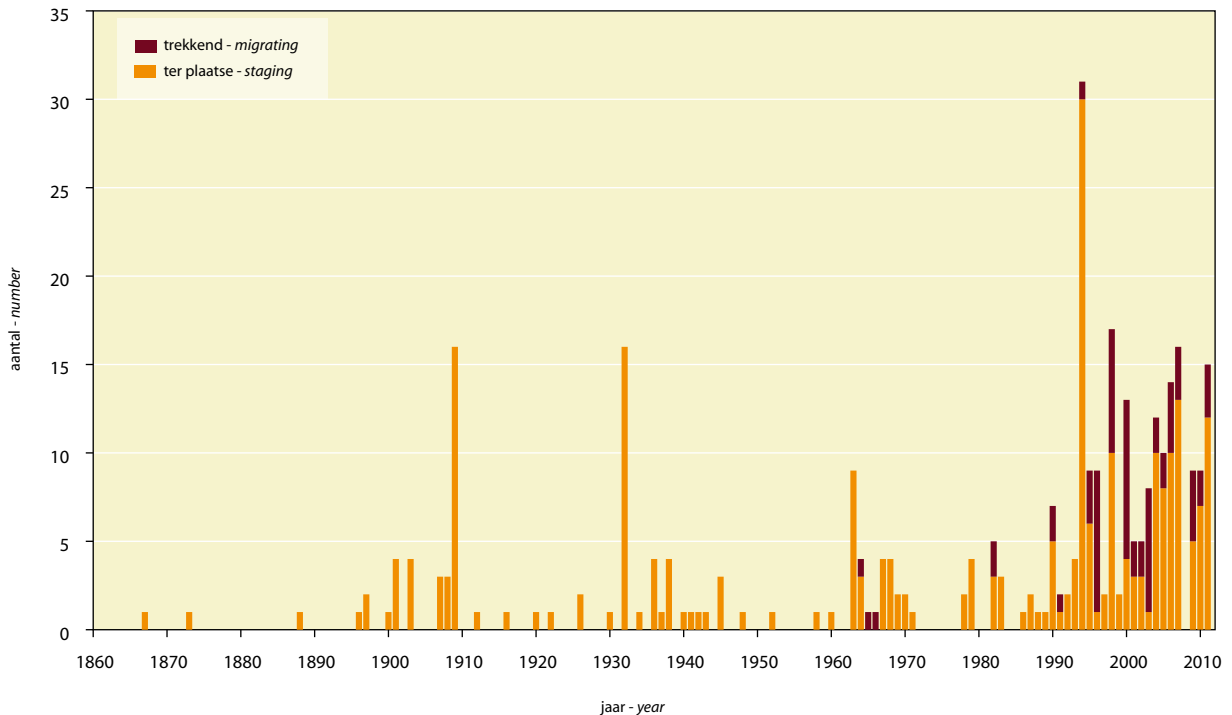

Guido Meeuwissen

Zwarte Ibissen in de Kropswolderbuitenpolder nabij het Zuidlaardermeer (Gr), 17 augustus 2012. *Glossy Ibis in Kropswolderbuitenpolder, province of Groningen.*

Figuur 2. Zwarte Ibis, seizoenspatroon in 1867-1988, 1989-2001 en 2002-11 (aantal gevallen per tiendaagse periode). *Glossy Ibis, seasonal pattern in 1867-1988, 1989-2001 and 2002-11 (records per decade).*

Figuur 3. Zwarte Ibis, aantal vogels per jaar (1860-2011), verdeeld naar vogels ter plaatse of overtrekkend. *Glossy Ibis*, number of annually recorded staging or migrating birds in 1860-2011.

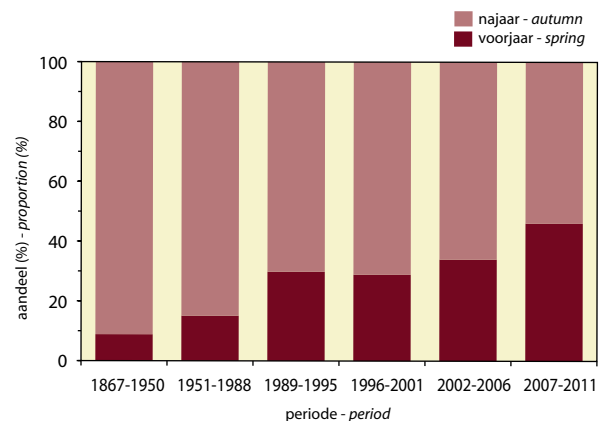
zijn slechts drie waarnemingen bekend, waaronder de eerder aangehaalde groep van 14 vogels bij Weert.

Sinds 1986 is de soort ieder jaar in ons land vastgesteld met uitzondering van 2008. Het beste jaar ooit was 1994, met in totaal 31 vogels (op één na alle in het najaar). Hieronder bevonden zich groepen van acht eerstejaars in de Kampina NB (10 september), tien op Texel (zie hierboven) en zeven (twee adulte met vijf eerstejaars; familie?) in Stitswerd Gr (27 september – 8 oktober). Sinds 1995 worden er gemiddeld per jaar bijna tien Zwarte Ibissen gezien (alle databases gecombineerd, inclusief niet door CDNA beoordeelde gevallen). In het voorjaar van 2007 werden 15 Zwarte Ibissen gesignaleerd, waarmee dit het beste voorjaar tot en met 2011 werd (maximum 3 op 13 mei bij Westbroek U). Deze influx werd ook in Groot-Brittannië vastgesteld (zie hierboven).

Zoals vermeld (figuur 2) is het aantal voorjaarswaarnemingen toegenomen. Dit blijkt ook uit figuur 4. Tot 1950 waren er slechts zeven Zwarte Ibissen uit het voorjaar bekend op een totaal van 79 vogels (9%), terwijl er van de 50 vogels in 2007-2011 er 23 in het voorjaar werden gezien (46%). Deze trend zette in het voorjaar van 2012 stevig door met tot 1 juli waarschijnlijk meer dan 20 vogels, vooral vanaf 24 april, waarmee dit het beste voorjaar ooit was. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het naarmate de aantallen toenemen steeds lastiger wordt 'vervolgwaarnemingen' (zelfde vogel in ander gebied) van deze mobiele soort eruit te filteren.

TOEKOMST

Zwarte Ibissen lijken vanaf de jaren negentig talrijker te worden in Nederland (figuur 3). Losse waarnemingen zijn echter niet heel geschikt voor trendberekening, en het is wel zeker dat de toename voor een deel te maken heeft met een groter aantal op zeldzame soorten gespitste waarnemers. Toch is de toename ongetwijfeld gedeeltelijk reëel, en valt hij mooi

Figuur 4. Zwarte Ibis, percentage waarnemingen in 1867-2011 in het 'voorjaar' (januari-juni) en 'najaar' (juli-december), gebaseerd op 50-79 vogels per periode. *Glossy Ibis*, percentage of records in 1867-2011 in 'spring' (January-June) and 'autumn' (July-December).

samen met de spectaculaire opkomst (of terugkeer) van de soort als broedvogel in Zuidwest-Europa, het meest aanmerkelijke herkomstgebied. Intrigerend is voorts dat Zwarte Ibissen steeds vroeger in het najaar arriveren (figuur 2) en (relatief gezien) minder zeldzaam worden in het voorjaar (figuur 2, 4). In Frankrijk en Spanje neemt de soort als broedvogel sterk toe en in Groot-Brittannië worden in het najaar regelmatig grotere groepen gezien. Waar gaat dat naar toe?

In tegenstelling tot andere 'grote' moerasvogelsoorten, zoals Kroeskoppelikaan *Pelecanus crispus* en Ralreiger *Ardeola ralloides* zijn er geen aanwijzingen dat er ooit Zwarte Ibissen in Nederland hebben gebroed, maar wie weet zit er over tien of twintig jaar wel een broedpaar in Nederland. Interessant in dit verband is dat in mei-juni 2012 in enkele grote moerasgebieden twee Zwarte Ibissen samen werden gezien (Lepelaarplassen FI, Oostvaardersplassen FI, Zuidlaardermeergebied Gr) en in het Lauwersmeer Fr eenmalig een groepje van drie vogels, echter alle zonder aanwijzingen voor een broedpoging (al werd in het Zuidlaardermeergebied naderhand in juli wel gezien dat een vogel een tak aanbood aan de tweede, en dat de derde vogel werd verjaagd). De in 2011 voor het eerst bezette broedplek in West-Frankrijk ligt 600 km ten NW van de Camargue (en op nog grotere afstand van Spaanse kolonies), en ook 'slechts' 600 km ten zuiden van Zeeuws-Vlaanderen. De Climatic atlas of European breeding birds (Huntley *et al.* 2007) voorspelt tot het eind van de 21^e eeuw een noordwaartse verschuiving van het broedareaal vanuit het Zwarte Zeegebied, maar geen broedgevallen in Noordwest-Europa. Hierbij moet wel worden aangetekend dat als basis voor de simulaties de verspreiding uit de Europese Broedvogelatlas (Hagemeijer & Blair 1997) is gebruikt. Aangezien die informatie bevat van vóór de spectaculaire toename in Spanje en Frankrijk, blijft er dus hoop op een eerste broedgeval in Nederland.

DANKWOORD

Dank aan alle waarnemers en aan de regionale contactpersonen (BSP) en admins (Waarneming.nl) voor het controleren van deze gegevens. Simone Santore en Pim Edelaar (beide Estación Biológica de Doñana, Consejo Superior de Investigaciones Científicas Sevilla, Spanje) worden hartelijk bedankt voor informatie uit Spanje. Henk van der Jeugd (Vogeltrekstation - Centrum voor Vogeltrek en demografie, MIOO-KNAW) leverde informatie over ringterugmeldingen van Zwarte Ibissen in Nederland en Ruud Vlek, Justin Jansen en Kees Roselaar informatie over Zwarte Ibissen in Nederlandse musea.

Gert Ottens en Jeroen Reneerkens (redactie Limosa) en Fred Hustings (Sovon) voorzagen een eerste versie van dit artikel van waardevol commentaar.

LITERATUUR

- van Bemmelen A.A. 1879. Een en ander over in ons land waargenomen vogels. In: Verslag van de buitengewone wetenschappelijke vergadering der Nederlandsche Dierkundige Vereeniging gehouden te Leiden, 21 December 1878. Tijdschrift der Nederlandsche Dierkundige Vereeniging 1e serie deel IV p. LXX-CIV. E.J. Brill, Leiden.
- van den Berg A.B. 2007. WP reports. Dutch Birding 2007: 168-183.
- van den Berg A.B. & Haas M. 2007. WP reports. Dutch Birding 2007: 378-400.
- van den Berg A.B. & Haas M. 2009a. WP reports. Dutch Birding 2009: 331-322.
- van den Berg A.B. & Haas M. 2009b. WP reports. Dutch Birding 2009: 370-389.
- van den Berg A.B. & Bosman C.A.W. 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1). Tweede herziene druk. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Bezzel E. 1982. Vögel in der Kulturlandschaft. Institut für Vogelkunde Garmisch Partenkirchen. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Dubois P.J., M. Duquet, A. Fossé, P. Le Maréchal, G. Oliosio & P. Yésou 2012. Notes d'ornithologie française. Première mise à jour de nouvel inventaire des oiseaux de France. Ornithos 19: 2-41.
- Eykman C. 1912. De Avifauna van het Zuid-Westelijk deel der Prov. Utrecht met IJsselstein als middelpunt. Jaarbericht Club van Nederlandsche Vogelkundigen 1911.
- Hagemeijer E.J.M. & Blair M.J. (red). 1997. The EBCC atlas of European breeding birds: their distribution and numbers. T. & A.D. Poyser, London.
- Hens P.A. 1932. Avifauna van de Nederlandsche provincie Limburg (eerste en tweede aanvulling). Natuurhistorisch Genootschap Limburg, Maastricht.
- del Hoyo J., Elliot A. & Sargatal J. (red.). 1992. Handbook of the Birds of the World. Vol. 1. Lynx Edicions, Barcelona.
- Huntley B., R.E. Green, Y.C. Collingham & G. Willis 2007. A Climatic atlas of European breeding birds. Durham University, RSPB & Lynx Edicions, Barcelona.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Roermond.
- Kayser Y. & J. Petit 2009. L'ibis falcinelle *Plegadis falcinellus* nicheur régulier en Camargue. Ornithos 16: 404-406.
- Marion L. & P. Marion 2011. Première reproduction prouvé de l'ibis falcinelle *Plegadis falcinellus* au Lac de Grand-Lieu (Loire-Atlantique). Alauda 79: 215-219.
- Reeber S. 2011. Premier cas de reproduction de l'ibis falcinelle *Plegadis falcinellus* au lac de Grand-Lieu. Ornithos 18: 390-392.
- Santoro S., M. Máñez, A.J. Green & J. Figuerola 2010. Formation and growth of a heronry in a managed wetland in Doñana, southwest Spain. Bird Study 57: 515-524
- de Seynes A. 2011. Les oiseaux nicheurs rares et menacés en France en 2010. Ornithos 18: 145-181.
- Sovon 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. Sovon, Arnhem.
- Slaterus R. & V. van der Spek 2011a. Recente meldingen. Dutch Birding 2011: 346-356.
- Slaterus R. & V. van der Spek 2011b. Recente meldingen. Dutch Birding 2011: 415-428.

Glossy Ibis *Plegadis falcinellus* in The Netherlands: do we notice the population increase in Southern Europe?

Glossy Ibis is a rare non-breeding bird in The Netherlands. Up to and including 1999 records were evaluated by the Dutch rarities committee (CDNA). Here we summarise all 217 records of 311 birds from 1867-2011, including accepted records as well as 29 reports from 1867-1999 that never have been evaluated by the CDNA.

Ring recoveries have shown that birds in The Netherlands originated from Hungary (two shot in September 1926) and Spain (singles in 2009 and 2011). The 2011 individual illustrates how easily double records arise: white Vo2, (ringed in 2010) was seen in Germany, Lithuania and four locations in the northern part of The Netherlands. Other Spanish-ringed birds have been observed in England, Wales, Ireland, Germany and even Trinidad and Tobago, and a Glossy Ibis from the Camargue was observed in the UK. A group of four including a Spanish-ringed bird (white o1N1) was observed to travel between Norfolk, UK, and Lower Saxony, Germany, 600 km to the east, in one day.

Most birds in The Netherlands have been recorded in the western and northern provinces (Fig. 1). Most records (86%) concerned solitary birds. Particularly large groups were seen in September 1994 (10 first-years, Texel, Noord-Holland) and October-November 1932 (at least 14, Weert, Limburg). The seasonal pattern has changed, with the period of maximum

occurrence shifting from October-November during 1867-1988 to September-October in 1989-2001 and August-September in 2002-2011 (Fig. 2). In spring both relative and absolute numbers have increased, with a small peak in April-June comprising 26% of all birds since 1989 (Figs 2, 4).

Since 1986, Glossy Ibis has been recorded annually (except in 2008) and numbers are increasing (Fig. 3). Preliminary results for 2012 show a further increase with probably more than 20 birds until July (possibly including some double records). This partly reflects the increasing number of birdwatchers and quality of recording, but will also be the result of the spectacular increase of breeding populations in Spain and Southern France. After almost a century of absence the species reappeared as a breeding bird in Spain in the 1990s and the population increased rapidly to more than 3000 pairs in 2009. The high reproductive output in Spain is seen as a key driver of this species' spread into France and Algeria. In the Camargue, the population increased from 14 pairs in 2006 to 518 in 2011, while in 2011 the first solitary breeding pairs were recorded in Landes, S. France and at Lac de Grand-Lieu, W. France. The latter location is just as far from the nearest large colony (Camargue, 600 km) as from the Dutch border. Glossy Ibis probably never bred in The Netherlands, but this might change in the next decades.